Παροιμίαι Σολομῶντος. DESPRE NUMELE ROMÂNESC AL UNEI CĂRŢI VECHI-TESTAMENTARE

DR. OCTAVIAN GORDON
Universitatea din Bucureşti
octaviangordon@yahoo.com

Abstract: *Παροιμίαι Σολομῶντος*: on the Romanian Title of an Old Testament Book. Translating into Romanian the Greek title-phrase *Παροιμίαι Σολομῶντος* is the first major obstacle for those who enterprise a modern translation into Romanian of the well-known Old Testament Book bearing the name of the famous Jewish emperor Salomon. This article proposes a traductological evaluation of the polysemantic Greek biblical term *παροιμίαι*, by taking into account three fundamental aspects: 1) The history of the biblical title translation into Romanian; 2) The functionality of the term *παροιμίαι* in other biblical texts and 3) The reception in the orthodox cult, on the one hand, and in the Romanian theological literature, on the other hand, of the title-phrase/phrases proposed along the centuries, from the first biblical translations into Romanian up to the present times.
Keywords: Old Testament, *Παροιμίαι*, biblical title translation.

1. Istoria traducerii titlului *Παροιμίαι Σολομῶντος* în limba română

Primele traduceri în limba română ale titlului grecesc *Παροιμίαι Σολομῶντος* atestă concurenţa, care avea să devină o situaţie de complementaritate, a doi termeni: *parimii* şi *pilde*. Primul termen, pentru a cărui primă atestare în limba română *Dicţionarul Academiei Române* ne trimite la o traducere a lui Herodot în limba română la anul 1645[1], este un evident împrumut din neogreacă, unde înseamnă, atît la vremea cu pricina, cît şi în zilele noastre, „proverb", „zicală", „maximă", „sentinţă"[2].

> Nu ni se spune cînd a fost atestat pentru prima oară termenul *paremie*, cu *e*, lucru care indică o certă filieră latinofonă occidentală[3]. În dreptul articolului de dicţionar *paremie*, trimiterea se face la *parimie*, ceea ce nu ajută prea mult. Vom reveni puţin mai jos asupra acestui amănunt, legat, după cum vom vedea, de Biblia lui Şerban.

[1] Cf. IORGA.

[2] Vezi LEXIKO THES., s.v.

[3] Gr. *παροιμία* (pronunţat [*paroimia*]) a fost transliterat în lat. *paroemia*, după modelul transliterării oricărui diftong grecesc *οι* în lat. *oe*, acesta din urmă ajungînd să se pronunţe monoftongat [*e*], în timp ce în limba greacă, *οι* a ajuns să fie pronunţat, prin monoftongare, [*i*].

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

Ca titlu al cărţii lui Solomon, întîlnim termenul *parimii* de două ori: pentru prima oară în MS. 45 al B.A.R., iar a doua oară în BIBL. 1688. Asupra prezenţei acestui termen în BIBL. 1688 vom reveni (cf. şi Prov. 25,1).

Celălalt termen, *pilde*, fie în sintagma *Cartea Pildelor lui Solomon*, fie direct *Pildele lui Solomon*, este atestat, dintre versiunile vechi, în MS. 4389, în Biblia numită *Vulgata* de la Blaj (BIBL. 1760-1761), cît şi în versiunea lui Samuil Micu (BIBL. 1795), moştenindu-se ca atare în ediţiile lui Filotei (1854), Şaguna (1856-1858) şi în Bibliile sinodale din 1914, 1936, 1968 şi 1990.

Înainte de a trece la cel de-al treilea termen folosit în traducerile româneşti pentru a reda gr. *Παροιμίαι* din titlu, aş semnala următorul fapt, legat de traducerea Bibliei în ediţia numită *Vulgata de la Blaj* (1760-1761): Vulgata originală (versiunea latină) prezintă trei variante de titlu, aşa cum reiese din ediţiile moderne dotate cu aparat critic (VULG.): fie, simplu, *Proverbia*, fie *Incipit liber Proverbiorum*, fie *Proverbiorum liber, quem Hebraei „Misle" appellant*, ultima dintre variante fiind şi cea a ediţiei de la Veneţia (VULG. VEN.), după care se presupune că a fost tradusă *Vulgata de la Blaj*. Totuşi, primul verset nu începe cu formula *Proverbia Salomonis*, ci, oarecum surprinzător, cu sintagma *Parabolae Salomonis*. Acest amănunt este un prim indiciu al faptului că, cel puţin în vremea Fericitului Ieronim, *Proverbia* era sinonim cu *Parabolae*, dacă raportarea se face la culegerea de ziceri ale lui Solomon.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, deci în plin avînt de modernizare şi de occidentalizare a limbii române, apare pentru prima oară titlul *Proverbele lui Solomonŭ*, în BIBL. 1874 (Biblia Societăţii Britanice), termenul de *Proverbe* fiind reluat apoi în Biblia Britanică de la 1911 (BIBL. 1911), în Biblia lui RADU-GAL. (1938), iar recent în versiunile ANANIA (2001) şi SEPT. NEC. 4/I (autorul traducerii: Cristian Bădiliţă).

O altă curiozitate a tradiţiei biblice româneşti este şi faptul că, în primele trei ediţii CORN. (1921, 1924, 1926), titlul are forma *Pildele sau Proverbele lui Solomon*, iar primul verset începe cu secvenţa *Pildele lui Solomon*, în timp ce în ultima ediţie (1936), titlul apare sub forma *Pildele (Proverbele)*, dar în primul verset este preferată formula *Proverbele lui Solomon*.

Din datele pe care le avem pînă acum, am putea extrage cîteva observaţii:

1) În perioada primelor încercări de traducere a Bibliei în româneşte, pentru a reda termenul *Παροιμίαι* din titlul culegerii de ziceri ale lui Solomon, concurau două posibile soluţii de traducere: *Parimiile*, respectiv *Pildele (lui Solomon)*.

2) Cel de-al doilea termen, *Pilde*, învingător în concurenţa cu neologismul de la acea vreme *Parimii*, a fost preferat în toate ediţiile importante ulterioare *Bibliei de la Bucureşti*, indiferent de notele confesionale, pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Totodată, sintagma *Pildele lui Solomon* apare în toate ediţiile Bibliei apărute cu girul Bisericii Ortodoxe Române pînă astăzi, cu excepţia ediţiei ANANIA din anul 2001. Totuşi, este greu de spus dacă ediţia Anania constituie o ruptură în tradiţia ortodoxă (în ceea ce priveşte strict traducerea titlului cu pricina), fiindcă, în

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

continuare, Biblia oficială a Bisericii Ortodoxe Române rămîne ediția sinodală din anul 1990, retipărită an de an.

3) O a treia soluție de traducere, prin sintagma *Proverbele lui Solomon*, termenul *proverb* fiind un neologism de secol XIX, apare pentru prima oară într-un mediu eterodox, o dată cu Biblia din anul 1874. În ediţiile ortodoxe, sintagma nu răzbeşte decît o dată cu versiunea Anania, menționată mai sus.

2. Funcţionalitatea termenului *παροιμία* în context şi în celelalte texte scripturistice

Termenul *παροιμία*, traducînd ebr. *mişle*, se referă la orice zicere cu încărcătură gnomică: o vorbă sau o zicere înţeleaptă, o zicere cu tîlc, o zicătoare, un proverb. Nu este clar dacă etimonul cuvîntului *παροιμία* este *οἶμος* („drum", „cărare", „cale") sau *οἶμη* („cîntec", „poem", orice tip de discurs poetic), existînd posibilitatea ca etimoanele însele să fie înrudite. Cert este însă că *παροιμία* se află într-o zonă semantică a oglindirii sau a imaginilor alegorice.

În Noul Testament, acelaşi termen se poate referi la „pildele" Mîntuitorului, învăţături expuse într-o formă alegorică, în loc de termenul mai răspîndit, *παραβολή*. Sfîntul Evanghelist Ioan este singurul care foloseşte termenul *παροιμία* cu acest înţeles: In. 10,6; 16,25; 16,29.

> La 2 Petr. 2,22, unde citim: *Cu ei s-a întîmplat adevărul din zicală: „Cîinele se întoarce la vărsătura lui şi scroafa se scaldă în noroiul mocirlei"*, *παροιμία* face referire clară la unul dintre proverbele din cartea lui Solomon: *Precum cîinele cînd se întoarce spre a lui vărsătură* (26,11), fără a putea identifica a doua parte a citatului în vreun pasaj scripturistic.

Sfîntul Vasile cel Mare, în *Omilia* pe care o dedică începutului cărţii *Pildelor* lui Solomon[4], face un popas filologic asupra cuvîntului *παροιμία*, în opinia lui derivat de la *οἶμος* („drum"), propunînd următoarele explicaţii: „Învăţaţii elini[5] definesc proverbul (*παροιμία*): un cuvînt comun, întrebuinţat de mulţime, cu putinţa de a fi aplicat de la cazuri singulare la multiple cazuri similare. La noi, creştinii[6], proverbul (*παροιμία*) este un dicton (*ῥῆμα*) folositor, exprimat într-un chip învăluit, care cuprinde în el însuşi mult folos, iar în adîncul său ascunde mult înţeles (*διάνοια*). Pentru aceea şi Domnul spune: *Acestea vi le-am spus în pilde (παροιμία), dar va veni ceasul cînd nu vă voi mai vorbi în pilde, ci pe faţă.*" Mai adaugă Sfîntul Vasile că *παροιμία* se adresează „celor sprinteni la minte".

Observăm, aşadar, că putem vorbi despre o sinonimie a termenilor *παροιμία* şi *παραβολή* din limba greacă, de vreme ce *παροιμία* se poate referi inclusiv la ceea

[4] Vezi *Omilia a XII-a*, intitulată *La începutul [cărţii] Proverbelor*, în VASILE CEL MARE , p. 198-224.
[5] De fapt, *οἱ ἔξωθεν*, „cei din afară". Traducerea lui D. Fecioru este o interpretare aproape exactă.
[6] Acest cuvînt nu apare în originalul grecesc.

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

ce ştim cu toţii a fi „vorbirea lui Iisus în *pilde*", ceea ce, în majoritatea cazurilor, este exprimat prin termenul *παραβολή*.

Mai mult, echivalentul latin al lui *παροιμία* este, conform VULG., peste tot *proverbia*, cu excepţia Prov. 26,7 şi a locului despre care vorbim, unde corespondentul dat de Fericitul Ieronim este *parabola*.

În ceea ce priveşte strict BIBL. 1688, traducerea gr. *παροιμία*, indiferent de realitatea semantică pe care o acoperă, se face de cele mai multe ori prin termenul *pildă/pilde* (Sir. 6,35; 8,8; 18,29; In. 10,6; 16,25; 16,29; 2 Petr. 2,22), cu trei notabile excepţii, în care echivalarea se face prin împrumutarea ca atare a termenului grecesc: în afară de locul de faţă, întîlnim termenul *parimie/paremie* în alte două pasaje, aparţinătoare tot literaturii sapientale. Este vorba de Sir. 39,3 („Ascunsele paremiilor va cerceta şi în ghiciturile pildelor să va învîrti") şi de Sir. 47,17 („în cîntări şi parimii şi pilde"), unde redarea gr. *παροιμία* prin *paremie/parimie*, şi nu prin *pildă*, se datorează imediatei vecinătăţi cu cvasi-sinonimul său, *παραβολή*.

> Merită semnalată, de asemenea, diferenţa tratamentului vechiului diftong grecesc *οι* în împrumutul de secol XVII în limba română[7], redat fie prin *i*, fie prin *e*. Dacă redarea prin *i* este perfect explicabilă prin pronunţarea monoftongată a vechiului diftong în neogreacă, pentru a doua situaţie suntem nevoiţi să presupunem existenţa unui intermediar livresc latin, în care transliterarea diftongului grecesc se făcea prin *oe*, pronunţat probabil *[e]* de către învăţaţii români ai veacului al XVII-lea. Coexistenţa în cadrul aceleiaşi tipărituri a celor două variante poate constitui un indiciu suplimentar pentru a afla ce manuscrise au consultat şi folosit fraţii Greceanu la revizia Bibliei, pe de o parte, iar pe de alta, poate aduce o clarificare în privinţa introducerii în limba română şi a circulaţiei şi evoluţiei în spaţiul românesc a acestui împrumut grecesc.

Se impune încă o precizare legată de redarea în BIBL. 1688 a termenului *παροιμίαι*:

Faţă de ediţia Rahlfs (SEPT.), în ediţia LXX de la Frankfurt (SEPT. FRANKF.), care a stat şi la baza BIBL. 1688, termenul *παροιμία* mai apare o dată, la începutul capitolului 25. Ediţia Rahlfs are: *αὗται αἱ παιδεῖαι Σαλωμῶντος αἱ ἀδιάκριτοι* („Acestea sunt învăţăturile lui Solomon cele nealese"), în timp ce în ediţia de la Frankfurt citim, în loc de *παιδεῖαι Σαλωμῶντος*, *παροιμίαι Σολομῶντος*, redat în BIBL. 1688 nu prin *Parimiile lui Solomon*, aşa cum apare în titlul cărţii şi în primul verset al capitolului 1, ci prin sintagma *Pildele lui Solomon*: *Aceastea-s pildele lui Solomon ceale nealease*.

Ţinînd cont de toate aceste detalii şi constatînd echivalenţa şi interşanjabilitatea termenilor *παροιμία* şi *παραβολή*, traducînd acelaşi termen ebraic *maşal*, între *proverbia* şi *parabolae* din textul Vulgatei, precum şi între *parimii* şi *pilde* din textul BIBL. 1688, putem deduce că atît *Proverbele/Pildele* lui Solomon, cît şi

[7] Cf. CIORĂNESCU, s.v. *parimie*.

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

pildele/parabolele Mîntuitorului se încadrează în acelaşi gen literar, chiar dacă, în cele din urmă, devin specii literare distincte.

3. Receptarea în cultul ortodox a sintagmei-titlu propuse de literatura biblică românească

Din punctul de vedere al istoriei limbii române literare, o evaluare completă sau cel puţin satisfăcătoare a receptării titlului unei cărţi biblice va fi posibilă doar dacă este luată în calcul receptarea sintagmei/sintagmelor-titlu şi în cultul altor denominaţiuni creştine, precum şi în literatura teologică de specialitate. Pentru prezentarea de faţă, mă limitez însă la cîteva aspecte ale receptării titlului cărţii lui Solomon în cultul ortodox. De ce cultul ortodox? Fiindcă, întîi de toate, îmi este familiar şi, deci, mai uşor accesibil. În al doilea rînd, fiindcă, (cel puţin) în spaţiul teologiei ortodoxe, textul Scripturii nu ar avea importanţă ecleziologică dacă ar fi situat în afara cultului. În al treilea rînd, fiindcă există o relaţie strînsă între naşterea limbii române literare şi formarea limbajului liturgic românesc ortodox.

În cadrul slujbei ortodoxe a Vecerniei[8], se citesc fragmente din Vechiul Testament[9] care astăzi poartă numele de *Paremii*[10]. Termenul, care iniţial desemna *Pildele lui Solomon*, a ajuns să fie folosit generalizat pentru toate pericopele vechi-testamentare folosite la Vecernie, alese în special din *Pentateuh*, *Pildele lui Solomon* şi cărţile profeţilor mari[11]. După model grecesc, aşa cum s-au alcătuit cărţile de slujbă numite *Evangheliar* şi *Apostol*, s-au alcătuit şi colecţii ale acestor paremii, numite *Parimiare*. Ele nu sunt simple florilegii, ci urmează tipicul stabilit în epoca bizantină. Spre deosebire de spaţiul românesc, unde a fost generalizat termenul *paremii/parimii*, pornind de la *Parimiile lui Solomon*, în spaţiul eleno-bizantin, generalizarea porneşte de la situarea în prim plan a fragmentelor din cărţile profetice. Astfel, colecţia de „paremii" din spaţiul grecesc se numeşte şi astăzi *Προφητολόγιον*. Regăsim însuşi acest termen în primul *Parimiar* românesc, cel al lui Dosoftei, din anul 1683, care explică: *Profitologhion, adecă parimiile şi prorocestviile preste an ce să citesc în svînta besêrică*[12]. Adăugarea cuvîntului *prorocestviile* indică faptul că, la sfîrşitul secolului al XVII-lea, cuvîntul *parimie* încă era legat de înţelesul original, adică de ceea ce astăzi este cunoscut drept *Pildele* sau *Proverbele lui Solomon*.

[8] În vechime, paremii se citeau şi în cadrul Sfintei Liturghii (vezi, de exemplu, consemnarea din DOS. PAR. IV, 41v, la sărbătoarea Buneivestiri). Astăzi, în locul vechilor paremii din cadrul Sfintei Liturghii, au rămas doar prochimenele, stihuri care se rostesc înainte de citirea *Apostolului*. Cf. BRANIŞTE, p. 216.

[9] Foarte rar se citesc şi fragmente nou-testamentare. De exemplu, la Sărbătoarea („Soborul", cum este numit în calendare şi în cărţile de cult) Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel (29 iunie) se citesc fragmente din *Epistola întîia sobornicească a Sfîntului Apostol Petru*, sau la Adormirea Sfîntului şi Evanghelist Ioan (26 septembrie), se citeşte din *Epistola întîia sobornicească a Sfîntului Apostol Ioan*.

[10] BRANIŞTE, p. 53.

[11] ANDRONIC, p. 160.

[12] DOS. PAR. I, 5r.

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

Neîndoielnic, deplasarea de sens pe care o cunoaşte cuvîntul *parimie* în limba română va duce, în scurt timp, la înlocuirea lui definitivă din titlul cărţii lui Solomon cu termenul concurent, *pildă/Pilde(le lui Solomon)*.

În afară de vechile *Parimiare*, care, treptat, au dispărut din arsenalul românesc al cărţilor de cult ortodoxe, *Paremiile* sunt păstrate, după aproximativ acelaşi tipic din *Parimiare*, în *Mineie*, în *Triod* sau în *Penticostar*. În afara cultului ciclic, cîteva *Paremii* sunt consemnate şi în *Molitfelnic*[13], la slujba *Agheasmei mari*, precum şi în *Arhieraticon*[14], la slujba *Vecerniei* care se săvîrşeşte la sfinţirea unei biserici.

În cadrul slujbei Vecerniei, lectura vechi-testamentară se face după o anumită formulă liturgică de introducere, care în greceşte este compusă din titlul în genitiv al cărţii biblice respective şi substantivul *τὸ ἀνάγνωσμα*, care înseamnă „citire", „lectură". În *Parimiarul* lui Dosoftei, formula *Παροιμιῶν τὸ Ἀνάγνωσμα* a fost redată prin *A Pildelor citenie / Din a Pildelor citenie / De-a Pildelor citenie*. Această secvenţă de traducere literală a fost înlocuită cu formula *De la Pilde citire*, pe care o întîlnim deja în *Mineiele* de la Rîmnic (1776-1780)[15] şi care s-a menţinut ca atare pînă astăzi, atît în *Trioade*, cît şi în *Mineie*[16]. Practic, în cadrul cultului ortodox de limbă română, singurul *titulus receptus* al colecţiei de proverbe sau ziceri ale lui Solomon este acela de *Pilde*.

4. Cîteva concluzii şi un adaos strecurat

Prima concluzie pe care o putem desprinde din cele pe care le-am expus este sinonimia sintagmelor *Parimiile lui Solomon / Pildele lui Solomon / Proverbele lui Solomon*. Concurenţa iniţială dintre termenii *Parimii* şi *Pilde* a dispărut, în favoarea celui de-al doilea, la aceasta contribuind în mod decisiv generalizarea primului termen în context liturgic. În spaţiul liturgic ortodox, sintagma-titlu *Pildele (lui Solomon)* s-a menţinut neîntrerupt încă de la primele traduceri ale acestei cărţi biblice în limba română pînă astăzi. Aceeaşi soluţie de traducere a titlului *Παροιμίαι Σολομῶντος* a fost preferată şi în ediţiile ortodoxe ale Bibliei, cu excepţia notabilă a recentei versiuni Anania. Cea de-a treia sintagmă-titlu, *Proverbele lui Solomon*, a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea mai degrabă din raţiuni confesionale decît din necesitatea modernizării limbii române sau din raţiunea evitării unor eventuale confuzii legate de polisemia cuvîntului *pildă* (cf. şi *maşal* în limba ivrit).

> Dacă polisemiile ar fi un criteriu pentru evitarea şi înlocuirea unor termeni, mă întreb, în adaos, cum s-ar justifica prezenţa în limba română actuală a unui cuvînt precum

[13] MOLITFELNIC, p. 674-677.

[14] ARHIERATICON, p. 138-140.

[15] Vezi, *e.g.*, MIN. SEPT. RÎMNIC, „la Naşterea Prea Sfintei Stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi pururea Fecioarei Mariei", paremia a treia din cadrul slujbei Vecerniei, p. 59 (= 118).

[16] Vezi, *e.g.*, TRIOD, p. 593-595 (Sfinta şi Marea Joi) sau MIN. DEC., p. 58-59 (Slujba Sfîntului Ierarh Nicolae).

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

„paremiologie", definit ca „disciplina care studiază proverbele" sau „totalitatea proverbelor dintr-o limbă", şi nu ca „disciplina care studiază paremiile".

De asemenea, oricine porneşte de la ipoteza de lucru că *Pildele lui Solomon* au un statut aparte, nici de proverbe propriu-zise (cel puţin nu în totalitate), nici de paremii, aşa cum le înţelegem astăzi, nici de pilde (fie că vorbim despre pildele Mîntuitorului, fie că vorbim de pilde, cu sensul de „exemple" sau „paradigme"), ajunge să recunoască în sintagma *Pildele lui Solomon* exact lucrul la care acest titlu se referă: cuvinte cu înţeles adînc şi folositor, constituite într-o specie literară aparte şi unică[17].

Ultima concluzie pe care doresc s-o subliniez se leagă de faptul că, spre deosebire de varianta *Proverbele lui Solomon*, în româna actuală sintagma *Pildele lui Solomon* aparţine unui jargon: cel al limbajului bisericesc ortodox. În opinia mea, nu există vreo necesitate firească a limbii române care să dicteze înlocuirea sintagmei *Pildele lui Solomon*, în interiorul acestui jargon sau atîta timp cît se (auto)circumscrie acestui jargon, printr-o expresie sinonimă (precum *Proverbele lui Solomon*). Dacă ar fi existat o asemenea raţiune, atunci aceeaşi necesitate ar fi dictat un alt termen decît *Pilde* la începuturile literaturii biblice româneşti[18].

Dar această constatare nu înseamnă că sintagma *Proverbele lui Solomon* sau *Cartea Proverbelor* lipseşte din spaţiul literaturii teologice româneşti ortodoxe. Aceasta este utilizată din ce în ce mai des faţă de sintagma tradiţională *Pildele lui Solomon*, iar trimiterile bibliografice se fac mai degrabă cu abrevierea *Prov.* decît prin *Pilde.*

Cu toate acestea, spaţiul liturgic ortodox, care este cel bisericesc prin excelenţă, nu a receptat titlul propus în spaţiul teologiei academice, utilizînd, în continuare, sintagma-titlu ştiută: *Pildele lui Solomon.* Personal, înclin să cred că este vorba despre reflectarea sau semnul aceleiaşi „înstrăinări" – la un nivel mărunt, desigur, cel al expresiei – a teologiei academice (manifestate mai ales în spaţiul livresc) de viaţa bisericească însăşi, pe care o semnala recent un distins teolog biblist: „Teologia

[17] În acelaşi fel s-a impus sintagma „Codul lui Hamurabi", fără ca termenul „cod" din această sintagmă să aibă acelaşi conţinut cu termenul „cod" din limba română standard de astăzi.

[18] Există, desigur, o tendinţă conservatoare în orice jargon religios, dar, pe de altă parte, o firească necesitate de înnoire a limbajului, de înlocuire a unor termeni, chiar dacă aceştia au fost consacraţi. Mă raliez însă la convingerea lui Stilianos Papadopoulos, exprimată în sinteza patristică *Teologie şi limbă. Teologie experimentală – limbă convenţională* (PAPADOPOULOS, 2007), mai ales în capitolul „Experienţa precede limbii" (p. 29-32), că, atîta timp cît limba (teologică) este convenţională, semantică şi indicativă, deci nu absolută, şi atîta timp cît „nu există o analogie între mijloacele de exprimare şi adevăr" (p. 35), atunci „în cunoaşterea adevărului precede experienţa aceluiaşi adevăr şi apoi urmează formularea lingvistică" (p. 32). Prin urmare, orice formă de exprimare este potrivită, atîta timp cît există o comuniune a experienţei: ajunge ca cel care propune o nouă formulă lingvistică să se fi împărtăşit în mod direct, experimental, de acelaşi adevăr, pentru ca acea formulă lingvistică nouă să prindă rădăcini într-un nou context teologic, care poate fi şi cultural, în asentimentul tuturor credincioşilor, printr-un consimţămînt mai degrabă tacit. Propunerile lingvistice noi, determinate în urma unor demersuri de tip ştiinţific şi neprecedate de experienţă, nu sunt specifice Răsăritului ortodox şi de aceea nu pot prinde contur în spaţiul bisericesc.

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

noastră academică refuză în continuare să pornească şi să se întemeieze pe experienţa prezentă a vieţii cu Dumnezeu, a vieţii Bisericii şi a vieţii credincioşilor. Ea recurge, în primul rînd, la Sfînta Scriptură şi, în al doilea rînd, la Sfînta Tradiţie, precum şi la bibliografia auxiliară numeroasă, de cele mai multe ori produsă în spaţiul eterodox."[19]

În spiritul aceleiaşi observaţii, tind să cred că diferenţierea la care s-a ajuns în utilizarea limbii în spaţiul teologiei academice faţă de spaţiul eclezial – în cazul nostru concret, cel al traducerii sintagmei-titlu *Παροιμίαι Σολομῶντος*, dar şi la evaluare generală, de o perspectivă mai largă – se datorează unei crize de comunicare şi de schimb, inclusiv lingvistic, între cele două dimensiuni ale teologhisirii.

Bibliografie

A. Surse

ANANIA = *Biblia sau Sfînta Scriptură. Ediţie jubiliară a Sfîntului Sinod* (...), redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Bucureşti, 2001.

ARHIERATICON = *Arhieraticon*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993.

BIBL. 1688 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a celei vechi şi a celei noao lége* (...), Bucureşti, 1688.

BIBL. 1874 = *Sănta Scriptura a Vechiului şi a Noului Testamentŭ. Ediţiune nouă, revedută după tecsturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi străinătate. Vechiulŭ Testamentŭ*, Iaşii, Tipo-litografia H. Goldner, 1874.

BIBL. 1911 = *Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*. Tipărit cu spesele Societăţii de Biblii Britanică şi Străină, Bucureşti, Strada Salcîmilor 2, 1911.

BIBL. 1914 = *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă, tipărită în zilele majestăţii sale Carol I* (...). Ediţia Sfîntului Sinod, Bucureşti, 1914.

BIBL. 1936 = *Sfînta Scriptură, tradusă după textul grecesc al Septuagintei, confruntat cu cel ebraic*. În vremea domniei Majestăţii sale Carol II, regele românilor, din îndemnul şi cu purtarea de grijă a înalt prea sfinţitului dr. Miron Cristea, patriarhul României, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Bucureşti, Tipografia cărţilor bisericeşti, 1936.

BIBL. 1968 = *Biblia sau Sfînta Scriptură, tipărită* (...) *cu aprobarea Sfîntului Sinod*, Bucureşti, 1968.

BIBL. 1990 = *Biblia sau Sfînta Scriptură, tipărită* (...) *cu aprobarea Sfîntului Sinod*, Bucureşti, 1990.

[19] COMAN, 2005, p. 163. Întreg articolul (p. 158-169) vorbeşte despre criza profundă a teologiei ortodoxe româneşti, datorată înstrăinării spaţiului academic de viaţa însăşi a Bisericii.

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

BIBL. 1760-1761 = *Biblia Vulgata, Blaj, 1760-1761* [versiune manuscrisă elaborată de un colectiv de cărturari greco-catolici, sub conducerea episcopului Petru Pavel Aaron], Cuvînt înainte de acad. Eugen Simion, Editura Academiei Române, vol. I-V, Bucureşti, 2005.

BIBL. 1988 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament.* Tipărită întîia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti. Retipărită după 300 de ani în facsimil şi transcriere, cu aprobarea Sfîntului Sinod şi cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

CORN. = *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, Societatea Biblică pentru Răspîndirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, Bucureşti, 1926 [trad. de D. Cornilescu, nemenţionat]. Prima ediţie apare în anul 1921, iar următoarele trei ediţii în 1924, 1926 şi 1931.

DOS. PAR. = Dosoftei, *Parimiile preste an, tipărite cu porunca măriii sale prealuminatului întru Iisus Hristos Ioan Duca Voevoda, cu mila lui Dumnădzău Domn Ţărîi Moldovei şi Ucrainei, cu posluşaniia smeritului Dosoftei Mitropolitul*, Iaşi, 1683. Transcriere interpretativă integrală de Mădălina Andronic, în cadrul tezei de doctorat *Dosoftei, Parimiile preste an (Iaşi, 1683). Studiu lingvistic şi filologic*, întocmită sub îndrumarea ştiinţifică a Prof. Dr. Eugen Munteanu şi susţinută la data de 8 ianuarie 2011 la Universitatea din Iaşi. Cifrele romane (de la I la IV) din cadrul citărilor trimit la cele patru secţiuni ale manuscrisului respectiv, iar cifrele arabe respectă paginaţia manuscrisului însuşi, din interiorul fiecăreia dintre cele patru secţiuni.

FILOTEI = *Biblia sau Testamentul vechiu şi nou* (...) tipărit (...) prin binecuvîntarea (...) iubitoriului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, D.D. Filoteiu, Buzău, 1854.

MIN. DEC. = *Mineiul pe decembrie*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ediţia a VI-a, Bucureşti, 1991.

MIN. SEPT. RÎMNIC = *Mineiul lunii septembrie*, Rîmnic, 1780. Paginile tipăriturii originale sunt numerotate din două în două; de ex., paginii 5 îi corespunde într-o paginaţie modernă pagina 10, paginii 12 îi corespunde pagina 24 etc.

MOLITFELNIC = *Molitfelnic*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002.

MS. 4389 = Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată după slavonă şi latină, de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

MS. 45 = Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată de Nicolae Milescu şi revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

RADU-GAL. = *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament*, tradusă după textele originalelor ebraice şi greceşti de preoţii profesori Vasile Radu şi Gala Galaction din înalta iniţiativă a Majestăţii sale regelui Carol II, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", Bucureşti, 1938.

SEPT. = *Septuaginta*, id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs, Stuttgart, 1967.

SEPT. FRANKF. = *Τῆς θείας Γραφῆς Παλαιᾶς δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἅπαντα – Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illustrata*, Frankfurt am Main, 1597.

SEPT. NEC. 4/I = *Septuaginta*, volumul 4/I (*Psalmii*, *Odele*, *Proverbele*, *Ecleziastul*, *Cîntarea Cîntărilor*), volum coordonate de Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu; traduceri de: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Florica Bechet, Monica Broşteanu, Ioana Costa, Marius David Cruceru, Cristian Gaşpar, Eugen Munteanu, Ion Pătrulescu, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iaşi, 2006.

ŞAGUNA = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* (...), tipărită (...) cu binecuvîntarea excelenţiei sale, prea sfinţitului Domn Andreiu, Baron de Şaguna, Sibiiu, 1856-1858.

TRIOD = *Triod*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000.

VASILE CEL MARE = Sfîntul Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvîntări*, studiu introductiv de Pr. Dumitru Fecioru, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, revizuită de Constantin Georgescu, adnotări de Pr. Dumitru Fecioru, Constantin Georgescu şi Alexandru Mihăilă, în colecţia „Părinţi şi Scriitori Bisericeşti", serie nouă, vol. I, Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, 2009.

VULG. = *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, recensuit et brevi apparatu instruxit Robertus Weber, editio tertia emendata quam paravit Bonifatius Fischer cum sociis H.I. Frede, Iohanne Gribomont, H.F.D. Sparks et W. Thiele, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1983.

VULG. VEN. = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata*..., Antwerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1565 (= Vulgata clementina, ediţie indicată ca izvod în prefaţa MS. 4389).

B. Literatură secundară

ANDRONIC = Mădălina Andronic, recenzie la cartea lui Vasile Oltean, *Primul parimiar românesc* (Iaşi, 2005), în „Biblicum Jassyense. Journal for Romanian Biblical Philology and Hermeneutics", nr. 1 (2001), p. 160-166.

BRANIŞTE = Pr. Prof. Ene Branişte, *Liturgica specială*, ed. a IV-a, Editura „Lumea credinţei", Bucureşti, 2005.

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)

COMAN, 2005 = Pr. Prof. Constantin Coman, „Teologia ortodoxă românească în epoca post-Stăniloae", în *Studii Teologice*, seria a III-a, nr. 1 (2005), p. 158-169.

IORGA = Nicolae Iorga, *Herodot: traducere românească publicată după manuscriptul găsit în Mănăstirea Coşula*, Tip. „Neamul Românesc", Vălenii de Munte, 1909, republicată în facsimil, la Ed. Artemis, Bucureşti, 2003. *Neutram vidimus*.

PAPADOPOULOS, 2007 = Stilianos Papadopoulos, *Teologie şi limbă. Teologie experimentală – limbă convenţională*, trad. rom. de Pr. Conf. Constantin Băjău, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2007.

C. Dicţionare

CIORĂNESCU = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Ediţie îngrijită de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, 2001.

LEXIKO THES. = *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1998.*

BDD-A19579 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:11 UTC)